

Azərbaycanın xarici siyasəti: sülhsevərlik və humanitarlıq aspekti

III MƏQALƏ

Sülh və əməkdaşlıq: yeni məzmununda əlaqələr

Regionda sülhün təmini ilə əməkdaşlığın yeni məzmununda qarşılıqlı əlaqələndirilməsi Azərbaycanın sülhsevər xarici siyasət kursunun əsas xüsusiyyətlərindən biridir. Onun praktiki reallaşdırılması ki-fayət qədər incə və məharətli siyasi-diplo-matik fəaliyyət tələb edir. Çünki XXI əsrin çağırışları göstərir ki, liderlərin verdikləri vədlərə əməl etməsi asan deyildir. Hətta özünü ən güclü sayan dövlətlərin başçıları belə sözlərini bir sıra hallarda yerinə yetirə bilmirlər. Nümunə kimi, ABŞ prezidenti Donald Trampın İsrail–Fələstin, İsrail–İran və Rusiya–Ukrayna münaqişələri ilə əlaqədar seçkidən öncə verdiyi vədlərlə indiki reallıq arasında ciddi fərqlərin olma-sını göstərə bilərik.

D.Tramp seçki kampaniyasında Rusi-ya-Ukrayna müharibəsini çox sürətlə da-yandıracağını vəd edirdi. Hətta “2 saat” kimi ildırımsürətli həll yoluna işarə edirdi. Lakin hazırda Rusiya prezidenti cəmiy-yətə müraciət edərək deyir ki, “müharibə davam edəcək”. İsrailin İran və Fələstinlə münasibətlərinin normallaşdığından bəhs etmək də imkansızdır.

Bunlar nəyi ifadə edir? Liderin zəif-liyini? Yaxud qeyri-səmimiliyini? Demək çətinidir. Ancaq mütləq nəzərə al-maq lazımdır ki, ümumiyyətlə, XXI əsr son dərəcə mürəkkəb və turbulent dina-mikaya malikdir. Burada heç nəyin və heç kimin sığortası yoxdur. Ümid qalır hər bir liderin şəxsi keyfiyyətlərinə və liderlik mə-harətinə!

Cənubi Qafqaz heç də dünya miqya-sından az geosiyasi ziddiyyətlərə malik deyildir. Burada uzun illərdir ki, onsuz da son dərəcə mürəkkəb vəziyyət yaranmış-dır. Özü də bütövlükdə geosiyasi mənzərə Azərbaycanın əleyhinə idi. Ona görə də bu cür çətin və mürəkkəb vəziyyətdə uğurlu sülhsevər siyasəti davamlı aparmaq dövrü-müzün siyasi liderlik dahiliyini tələb edir. Faktiki olaraq, sülhyaratma ilə regional əməkdaşlıq arasında yeni məzmun bağlan-tısını praktiki olaraq formalaşdırmaq lazım gəlir. Konkret nümunələr üzrə bu tezisi əsaslandıraraq.

Azərbaycan–Gürcüstan əməkdaşlığı

Ulu öndər Heydər Əliyev xalqın tələbi ilə yenidən hakimiyyətə gəldikdən sonra rəsmi Bakının xarici siyasətində Gürcüs-tan istiqaməti xüsusi yer tutdu. Heydər Əliyev hər Tbilisi səfərində enerji sferasın-da strateji əməkdaşlığın önəmini vurğula-yırdı. Qarşıya çıxarılan bir sıra əngəllərin aşılmasında da Heydər Əliyev həlledici rol oynadı. Nəticədə, sözün həqiqi mənasında Azərbaycanın mehriban qonşuluq siyasəti regionda ciddi dəyişiklik etdi. Son 300 ildə ilk dəfə olaraq Cənubi Qafqazın dövlətlə-rindən biri digərinin maksimum dərəcədə dost keyfiyyətində enerji sahəsində əmək-daşlığa cəlb edilməsi üçün mümkün olan hər şeyi etdi. Bu, Heydər Əliyevin timsa-lında Cənubi Qafqazda real davamlı sülh-yaratma prosesi ilə regional əməkdaşlığın daxili siyasi və məntiqi bağlılığını təmin etməyin ilk nümunəsi idi.

Deməli, faktiki olaraq Heydər Əliyev keçən əsrin son onilliyində başqa nü-munələrlə yanaşı regional sülhyaratma ilə əməkdaşlığın yeni məzmununda sinte-zini formalaşdırmaqla politoloji yeniliyə imza atdı. Çünki region tarixində həmin nümunənin oxşarı yoxdur. Hətta əsrlərlə Azərbaycanla Gürcüstanı fərqli geosiyasi müstəviyə yerləşdirmək kimi bir xətt seç-mişdilər. Həmin xəttin başlıca geosiyasi xüsusiyyəti Azərbaycanla Ermənistanı qarşı-qarşıya qoymaqla Gürcüstanı regio-nal miqyasda ondan kənarda saxlamaqdan ibarət idi.

Bununla faktiki olaraq regionun üç dövləti bir-birindən fərqli geosiyasi ma-raq güdməyə məcbur qalmışdı. Azərbaycan isə məhz bu xətti darmadağın etdi. Uzun sürən illərdən sonra konkret enerji layihələri ilə regional əməkdaşlığın təmə-linə sülhü yerləşdirdi və Gürcüstanı bu prosedə daxil edərək ziddiyyətlərdən birini neytrallaşdırdı. Bununla həm də regionun

əsas münaqişə mənbəyi olan Ermənistanın tədricən sülhə və əməkdaşlığa gəlməsinin geosiyasi bazasını yaratdı.

İndi Azərbaycanla Gürcüstan kifayət qədər səmimi və obyektiv ədalətli şərt-lər daxilində strateji tərəfdaşlıq edirlər və regionun maraqları nəminə çox işlər gör-məyə istiqamətlənmişlər.

Erməni təcavüzünün ram edilməsi

1993-cü ilin iyunundan Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində Er-mənistanın yeri və rolu dəqiqləşdirildi. Ulu öndər onun üç əlamətini çıxışlarında göstərmişdir.

Birincisi, Ermənistan uzun illər ha-vadarlarının dəstəyi ilə anti-Azərbaycan siyasəti aparmışdır və bunun cavabını ala-caqdır.

İkincisi, Ermənistan yalnız Qarabağın bir hissəsini işğal etməmişdir – o, həm də Qərbi Azərbaycanın işğalı və oradan azər-baycanlıların deportasiyası nəticəsində ha-vadarlarının yaratdığı qondarma dövlətdir və buna görə də cavab verəcəkdir.

Üçüncüsü, Azərbaycan Respublikası üçün ilk dövləti vəzifə milli ideya səviy-yəsində ölkənin ərazi bütövlüyünü və su-verenliyini tam təmin etməkdən ibarətdir.

Bunlarla yanaşı, Azərbaycan Respubli-kasının regional və qlobal kontekstdə Er-mənistanla münasibəti də çox maraqlıdır. Onun əsas mahiyyətini Ulu öndər dəqiq müəyyən etmişdir. Yəni Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və suverenliyi tam təmin edildikdən sonra Ermənistan regional sülh-yaratma prosesinə və əməkdaşlığa qoşula bilər. “Siyasi qapı”nın əsrlərdir qəvi düş-mənçilik etmiş bir qövmə açıq saxlanma-sı Azərbaycan liderinin böyük humanitar, sülhsevər və qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığa yönəlmiş siyasi iradəsinin ifadəsidir. Nəzəri baxımdan vurğulanan özəllik iki siyasi parametrin əlamətini ifadə edir

Birincisi, Azərbaycan Respublikası əsas məqsəd kimi ərazi bütövlüyü və su-verenliyin təminini seçmişdir. Bu, əbədi düşmənçilik deyildir, tarixi ədalətin bərpa olunmasıdır. Lakin Azərbaycan heç zaman unuda bilməz ki, indi “Ermənistan” adla-nan ərazi tarixi Qərbi Azərbaycandır. Bu-nun hesabı isə başqa mövzudur.

İkincisi, indiki mərhələdə ərazi bü-tövlüyü və suverenliyin təmini Ermənis-tanın regional təhlükəsizlik, əməkdaşlıq və humanitarlıq mühitinə inteqrasiyasına əsas yarada bilər. Bu, Bakının regional sülhsevərliyinin mühüm əlamətini təşkil edir. Azərbaycan milli ideyasını reallaş-dırıqdan sonra rəqibi təcrid etməklə deyil, ümumregional proseslərə inteqrasiya etməklə yeni geosiyasi mənzərə formalaş-dırmağa çalışır. Bu aspektdə Prezident İlham Əliyevin aşağıdakı fikirləri çox maraqlı və əhəmiyyətlidir. Dövlət başçısı 2025-ci ilin aprel ayında keçirilən “Yeni dünya nizamına doğru” adlı beynəlxalq konfransda bəyan etmişdir: “İşğal illərində bizim başlıca xarici siyasi prioritetimiz ərazi bütövlüyünün təmini olmuşdur. Bü-tün cəhdlərimizin məqsədi suverenliyin və ərazi bütövlüyünün təminindən ibarət olmuşdur..., çünki bu, Azərbaycan xalqı və Azərbaycan dövlətinin milli ideyası idi”.

Bu fikirlərdən Azərbaycanın xarici si-yasətinin sülhsevərliyi ilə humanitarlığının qarşılıqlı əlaqələrinə maraqlı keçid möv-cuddur.

Regionlararası transformasiya

Azərbaycanın xarici siyasətinin sülh-sevərlik komponentini yalnız regional miqyasla məhdudlaşdırmaq doğru olmaz-dı. Bakı daha geniş geosiyasi məkanda bu xətti inkişaf etdirir. O cümlədən, türk dövlətləri ilə münasibətlərində sülhsevər-liyin humanitarlıqla vəhdətinə nail ol-muşdur. Burada humanitarlıq faktorunun önə çıxarılması sülhsevərliyin məhdud etnik-mədəni çərçivədə deyil, bütövlükdə ümumbəşəri kontekstdə məzmun aldığıın göstəricisidir. Yəni Azərbaycan rəhbərliyi xarici siyasəti mahiyyətcə humanitar xa-rakterdə formalaşdırmışdır. Bu, hansısa ikinci dərəcəli parametrdə deyildir, ölkənin xarici siyasət kursunun mahiyyətinə aiddir. Azərbaycan–Özbəkistan münasibətlərinin

inkişaf dinamikası prizmasında həmin məqam aydın görünür.

Özbəkistan Prezidenti Ş.Mirziyoyevin Xankəndiyə səfəri zamanı aparılan müza-kirələrin ruhu və məzmunu irəli sürülən tezisi təsdiq edir. Danışıqlarda Azərbaycan Prezidenti demişdir: “Keçən il Daşkənddə Müttəfiqlik münasibətləri haqqında Müqa-vilə imzaladıq. Bu, istənilən ölkələrin mü-nasibətlərində ən yüksək və əhəmiyyətli sənəddir. Biz artıq bir ilə yaxındır ki, rəs-mi müttəfiq və bunu beynəlxalq arenada fəal qarşılıqlı fəaliyyətlə, qarşılıqlı dəstək-lə, həmçinin bir çox sahədə həyata keçirdi-yimiz konkret plan və layihələrlə nümayiş etdiririk”.

İlham Əliyev Azərbaycanla Özbəki-stanın əməkdaşlığının rəsmi müttəfiqlik sə-viyyəsinə yüksəlməsini öncədən müəyyən edilmiş xarici siyasət kursunun məntiqi nəticəsi kimi təqdim edir. Nəzərə alaq ki, Özbəkistanla rəsmi müttəfiqlik II Qarabağ müharibəsində əldə edilən böyük qələbə-dən sonra reallaşmışdır. Bu o deməkdir ki, Bakı faktiki olaraq regional miqyasda sülh-sevərliyi və humanitarlığı regionlararası miqyasa uğurla proyeksiya edə bilmişdir.

Bu da son deyildir və onunla əlaqədar Azərbaycanın dövlət başçısı çox maraqlı fikir bildirmişdir. İlham Əliyev demişdir: “Əlbəttə, son illər münasibətlərimiz indi Sizin də dediyiniz kimi, tamamilə başqa səviyyəyə yüksəlir. Bizim real uğurlarımız var. Sizin də qeyd etdiyiniz kimi, biz artıq müttəfiqik. Bu, artıq bütün mətləblərdən xəbər verir. Hökumətlərarası səviyyədə, müttəfiqlik diplomatiyasında bunlar onu göstərir ki, biz artıq yaxın qonşular, yaxın dostlarıq. Bütün razılaşmalarımız da yük-sək səviyyədə olacaq. Sizinlə razılığa gəl-diyimiz kimi, nəzarət olunacaq və həllini tapacaq”.

Deməli, strateji müttəfiqlik yaxın qonşuluq və yaxın dostluqla tamamlanır. Müasir dünyada baş verənlər göstərir ki, bu, böyük nemətdir. Çünki rəsmən strateji müttəfiqlər heç də gerçəkdən yaxın qonşu və dost ola bilmirlər. Bu, humanitarlığın çox əhəmiyyətli göstəricisidir.

Azərbaycan Prezidenti həmin prose-sin daha dərində olan faktorları haqqında da bəhs etmişdir. Dövlət başçısı demiş-dir: “Biz iki yaxın xalq və tarixdə ortaq tərəflərimiz, ruhən, əxlaq, dünyaya baxış nöqteyi-nəzərindən çoxlu ümumi cəhəti-miz var, dilimiz birdir, mədəniyyətimiz birdir, bir çox məsələni həll edirik. Bu gün məhdud dairədə tariximizi çox xatırladıq. Əlbəttə, çox şey əldən verilib. Amma biz Sizinlə onların yerini doldururuq. Biz bu gün göstəriş verəcəyik, onların yerini dol-duracağıq və nəzarət götürdüyümüz bü-tün məsələlər mütləq yerinə yetiriləcək”.

Beləliklə, Azərbaycanın xarici siyasə-tinin sülhsevərliyi ilə humanitarlığının rəs-mi müttəfiqlik çərçivəsində dəqiq məzmun-u və strukturu mövcuddur. Orada siyasi aspektlə mədəni, tarixi, geosiyasi və mədə-ni aspektlər bir-biri ilə sıx əlaqədədir. Bu anlamda etnik-mədəni bağlılığı olmayan, lakin səmimi müttəfiqlik edən istənilən dövlət Azərbaycana dost ola bilər. “Dost” anlayışı bu cür yaşmada birbaşa siyasi və geosiyasi məna çaları alır. Məntiqi ola-raql belə alınır ki, Azərbaycan üçün strateji müttəfiqlər həm də potensial “dost” və “qar-daş”dır. Həmin prizmada Rusiya da əsl dost ola bilər. Buna Azərbaycan tərəfdən məhdudiyyət yoxdur.

Üzərində dayandığımız bir sıra özəl-liklər göstərir ki, Azərbaycanın xarici si-yasətinin sülhsevərliyi ilə humanitarlığı maraqlı şəkildə qarşılıqlı əlaqədədirlər. Onların vəhdəti Cənubi Qafqazda yeni xarici siyasət kursu nümunəsindən forma-laşdığını göstərir. İndiki mərhələdə həmin özəllik regional miqyası aşaraq regionla-rarası səviyyədə müsbət bəhrələrini verir. Burada diqqəti politoloji aspektdə çəkan əsas məqam ondan ibarətdir ki, Azərbya-can sülhsevərlik və humanitarlıq kimi faktorlarla dostluq və qardaşlıq geosiya-si-hüquqi anamları arasında bağlantı yara-da bilmişdir. Bu, təbii ki, sülh və əməkdaş-lıq kontekstlərində müasir xarici siyasətdə əhəmiyyətli bir özəllikdir.

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru